Globalisaation haasteet ja Suomi

Pekka Ahtiala
Professori
Tampereen yliopisto

Työryhmä on tehnyt kelpo työtä ja lyhyessä ajassa tuottanut raportin, jonka suositukset muodostavat hyvän pohjan tuleville päätöksille. Kuten yleensä tehdään, se lienee kerännyt työnsä pohjaksi aiemmin tehdyt ehdotukset – joista tunnistan omianikin – ja rakentanut niistä kokonaisuuden. Juuri loogisen kokonaisohjelman laatimista voidaankin pitää työryhmän tärkeimpänä kontribuutiona. Näin ollen on helppo pitkälti yhtyä mietinnössä esitettyihin näkökantoihin. Siksi uskon osuudestani olevan eniten hyötyä, jos keskityn raporttia täydentäviin kommentteihin. Seuraavassa tarkastelen aluksi raportin lähtökohtia, globalisaation vaikutusta kehittyviin ja teollisuusmaihin sekä sen aiheuttamia haasteita Suomelle. Sen jälkeen esitän huomioita näiden haasteiden luomista poliittisista ongelmista. Lopuksi esitän huomioita muutamien ajankohtaisten muutosten vaikutuksista.

Globalisaatio ja Suomi

Raportin lähtökohta on tietysti pohtia globalisaation vaikutusta teollisuusmaille ja erityisesti Suomelle. Vaikka siinä puhutaan suhteellisesta edusta, nähdään kehitysmaiden nousu lähinnä uhkaksi, kuten viime aikojen julkisessa keskustelussa on tehty. Olemmehan kuulleet lukuisten yritysten toteuttamista tuotannon siirtämisistä Kiinaan ja niihin liittyvistä irtisanomisista.

Asian kääntöpuolta olisi kuitenkin toivonut myös käsiteltävän, muuttaahan se tuntuvasti asetelmaa. Kiina näet vie tuodakseen kuten mekin. Siten jokaista Kiinan viennillä ansaitsemaa tai sinne investoitua dollaria vastaa pitkällä aikavälillä sen tuontiin käyttämä dollari. Ei Kiinallakaan ole suhteellista etua kaikilla tuotannonaloilla. Jos sillä on absoluuttinen etu, yuanin kurssi (tai inflaatiovauhti, kuten nyt) nousee, kunnes vienti ja pääoman tuonti ovat yhteensä suunnilleen tuonnin suuruisia. Se, että Kiina on maailmantalouden veturi, on Kiina-ilmiön kääntöpuoli ja siitä saavat Suomessa nauttia mm. Rautaruukki, Outokumpu, Kone ja Nokia. Näin Kiina ja muut kehitysmaat eivät ole uhka kaikelle teollisuusmaiden tuotannolle, vaan ne merkitsevät vaikeuksia joillekin teollisuudenaloille ja vastaavasti lisääntyviä

mahdollisuuksia toisille. Samalla meidän ja Kiinan elintaso nousee, kun saamme Kiinassa tehtyjä tuotteita halvemmalla.

Haasteemme ei siis ole työpaikkojen menetys vaan tuotantorakenteen sopeutus uuteen ja muuttuvaan tilanteeseen. Menetettyjen markkinaosuuksien tilalle tarvittavat markkinaosuudet on taisteltava kansainvälisillä markkinoilla, ja siihen tarvitaan joustavuutta ja kilpailukykyä. Elintaso ei näet nouse, jos Kiinaan siirtyneen tuotannon resurssit eivät työllisty muualla taloudessa. Työryhmän ehdotukset keskittyvät juuri joustavuuden ja kilpailukyvyn parantamiseen, joten ne pätevät edellä esitetystä huomiosta riippumatta.

Globalisaatio ja kehitysmaat

Työryhmä tarkastelee asiaa myös kehitysmaiden kannalta. On syytä otaksua, että juuri kauppa on paras tapa auttaa myös kehitysmaita, jolloin myös kehittyneet maat hyötyvät. Ei esim. ole poliittisesti mahdollista aikaansaada sellaista kehitysapuohjelmaa, jolla olisi läheskään sellaista määrällistä vaikutusta kuin kaupalla. Kehitysmaat ovat tämän oivaltaen kauan toistaneet ”trade, not aid” -iskulausetta. Maailmanpankissa mottona on kauan ollut sanonta: ”Anna köyhälle kala, niin hän tulee kerran ravituksi. Jos opetat hänet kalastamaan, ravitset hänet hänen loppuiäkseen.”

Vuoden vaihteessa umpeutuu monikuitusopimus (MFA), jolla kehitysmaiden tekstiilejä on pidetty poissa teollisuusmaiden markkinoilta. Maailman kauppajärjestö WTO:n Dohakierrosta pyritään elvyttämään sen jälkeen, kun kehitysmaat hylkäsivät itselleen edullisen kompromissiesityksen. Sopimus olisi tuntuvasti parantanut erityisesti niiden maataloustuotteiden pääsyä teollisuusmaiden markkinoille, ja auttanut vahvistamaan niiden maataloussektoria, joka olisi hyvä pohja tulevalle kehitykselle. Eivätkä teollisuusmaat olisi tehneet myönnytyksiä omaksi pitkän tähtäyksen tappiokseen: teollisuusmaat olisivat saaneet tekstiilinsä ja maataloustuotteensa halvemmalla. Lisäksi kehitysmaat olisivat käyttäneet lisääntyvät tekstiiliteollisuuden ja maataloustuotteiden vientitulot teollisuusmaiden tuottamien hyödykkeiden ostoon.

Suomen haasteet

Pitkän tähtäyksen etujen hintana on lyhyen aikavälin sopeutusongelmia, kun tuotantorakenne muuttuu. Työryhmä on mielestäni oikein lähtenyt siitä, että tuotantorakenteemme on muutosten edessä, mutta emme tiedä, miten se kohdistuu eri teollisuudenaloille, puhumattakaan yksittäisistä yrityksistä. Useista uusista tuotteista emme vielä edes tiedä. Siksi julkisen vallan tulisi keskittyä talouden joustojen ja kilpailukyvyn parantamiseen. Näyttäisi myös siltä, että vähän koulutettujen työn kysyntä vähenee, kuten työryhmä toteaa. Tämä korostaa mm. koulutus- ja uudelleenkoulutuspanosten sekä tutkimus- ja kehityspanosten lisäämistä.

Työmarkkinoiden joustoja tulee lisätä. Mitä kalliimmaksi irtisanominen tehdään, sitä korkeammaksi tulee kynnys rekrytoida uutta työvoimaa. Irtisanomissuojan heikennys kohtaa kuitenkin voimakasta vastustusta niin kauan, kuin työttömyys on nykyisellä korkealla tasolla ja työntekijä pelkää irtisanomisen johtavan kenties pitkäänkin työttömyyteen ja taloudelliseen ahdinkoon. Ammattiliitot vaativat taaksepäin katsovaa työllisyysturvaa oloissa, joissa tuotannon rakenne muuttuu nopeasti. Siksi järjestelmää on kehitettävä tehostamalla uudelleentyöllistymisen mekanismeja, minkä seu-

rauksena voidaan odottaa asenteidenkin vähitellen muuttuvan. Tanskan malli on toimiva, ja sen elementtejä on työryhmänkin mietinnössä. Mallin alasampujat ovat kritisoineet mm. sen kalleutta. Tähän lienee lisättävä implisiittinen olettamus ”nykyisellä työttömyystasollamme”. Kuitenkin järjestelmän tarkoitus on painaa työttömyysaste alas ilman, että työntekijöiden turvattomuus kasvaisi.

Sekä yritykset että työntekijät tarvitsevat myös yhteiskunnan tavoitteiden kannalta asianmukaiset kiihokkeet, missä on runsaasti parantamisen varaa. Kun yhteiskunta leikkii Robin Hoodia ja ottaa ”rikkailta” antaakseen ”köyhille”, kannattaa aina ottaa huomioon, että ihmiset kykenevät myös vaikuttamaan siihen, ovatko jonkin määritelmän mukaan rikkaita vai köyhiä ja missä maassa. Jos ihmisen käteen jäävät tulot sosiaalietuineen laskevat, kun hän menee töihin, on hänellä vahva kiihoke jäädä yhteiskunnan tuen varaan. Ja tämä on helposti korjattavissa asettamalla marginaaliehdot oikein, kuten työryhmä korostaa. Palaan myöhemmin vielä esimerkin muodossa tähän kysymykseen.

Globalisaation poliittiset ongelmat

Tässä tullaankin pitkän ja lyhyen tähtäyksen ristiriidan aiheuttamiin poliittisiin ongelmiin. Poliitikot ymmärtävät, että on laiha lohtu olla oikeassa pitkällä tähtäyksellä, jos se tietää (poliittista) perikatoa lyhyellä tähtäyksellä. Tuotantovoimien jäykkyydet edellyttävät riittäviä sopeutumisaikoja – eihän suutari muutu elektroniikkainsinööriksi käden käänteessä. Lisäksi useiden ratkaisujen kohdalla, kuten ulkomaankaupan vapautus monessa maassa, kärsijät muodostavat usein suhteellisen pienen ryhmän, jolle kysymys on tärkeästä asiasta. Kielteisten muutosten vaikutukset ovat tyypillisesti myös konkreettisia koskiessaan olemassa olevaa toimintaa. Voittajat ovat usein enemmistö, jolle kunkin yksittäisen ratkaisun merkitys on pieni, ja se on usein abstrakti kuva siitä, mitä ehkä tulee tapahtumaan. Näin kärsijät vastustavat muutosta ponnekkaasti, mutta voittajat eivät aja sitä. Siksi muutosten läpivieminen on varsin vaikeaa kaikissa demokratioissa.

Tätä taustaa vasten Suomi on onnistunut varsin hyvin uudistusten toteuttamisessa. Olemme vapauttaneet kauppaa menestyksellä, joskin multilateraaliset sopimukset eivät sikäli sovi edellä mainittuun kaavaan, että myös voittajille kysymys on merkityksellinen koskiessaan suurta määrää hyödykkeitä. Myös erityisintressejä, kuten yritysten menestys ja niiden työntekijöiden työpaikat, on paljon voittajien joukossa. Pienelle maalle muiden maiden markkinoille pääsy on tärkeää, mutta sen omille markkinoille pääsy ei ole tärkeää muille maille.

Ajankohtaisten uudistusten vaikutuksista

Lopuksi muutama ajankohtainen esimerkki siitä, että Suomessa on sentään varsin helppo toteuttaa tuntuviakin uudistuksia verrattuna moniin muihin maihin. Vuoden vaihteessa voimaan tuleva eläkejärjestelmän uudistus tietää sitä, että eläke määräytyy koko työhistorian tulojen perusteella. Sen toteuttaminen on monessa maassa kohdannut suuria vaikeuksia eturistiriitojen vuoksi. Sen kenties tärkein vaikutus on verokiilan lähes 22 prosenttiyksikön suuruinen kapeneminen, kun työntekijän ja työnantajan eläkevakuutusmaksu muuttuu verosta työntekijän pakkosäästämiseksi, omaisuuden kartuttamiseksi, vaikuttaessaan hänen tulevaan

eläkkeeseensä. Samalla harmaan talouden yhteiskunnalta saama subventio pienenee.

Ikääntyvän työntekijän kannattaa myös työuransa viime vuosiksi mennä pienempipalkkaiseen kevyempään työhön, kun se kartuttaa eläkettä eikä päinvastoin, kuten nykyään. Kun vielä vakuutusyhtiön valinta annettaisiin vakuutettavalle, ja vakuutussäästölle maksettava korko vapaaksi hinnaksi, jolla vakuutusyhtiöt kilpailisivat, alkaisivat säästöt tuottaa yhtä hyvin kuin vapaaehtoisten vakuutusten varat. Kun pääoma kasvaa keskimääräisen 30 vuoden säästämisajan aikana 1,35-kertaiseksi 1 %:n tuotolla, mutta 4,3-kertaiseksi 4 %:n tuotolla, tällä purettaisiin luultavasti eläkepommi eikä työeläkemaksujen radikaaliin korotukseen olisi tarvetta.

Toinen ajankohtainen parannus on IFRS-laskentakäytäntöön siirtymisen sivutuote. Silloin on näet tarkoitus poistaa viimeisen työnantajan riski, joka johtuu työntekijän joutumisesta työkyvyttömyyseläkkeelle. Työntekijän joutuminen työkyvyttömyyseläkkeelle on eräissä kuulemissani tapauksissa aiheuttanut jopa 200 000 euron kertakustannuksen työnantajalle. Sitten vielä ihmetellään, miksi ikääntyvillä työntekijöillä on vaikeuksia saada työtä! Eläkejärjestelmä on lähes estänyt ikääntyneiden työntekijöiden työn tarjonnan, ja työkyvyttömyysriski heidän työnsä kysynnän. Tähän on siis nyt tulossa parannus.

Kolmas tuntuva parannus on tupo-ratkaisuun liittyvä varallisuusveron poisto. Kuten hyvin tiedetään, osinkotulot ovat normaalivuosina suurelta osin menneet varallisuusveron maksuun, ja osinkotulojen kaksinkertainen verotus olisi tuntuvasti vähentänyt loppujakin. Tämän fiskaalisesti vähämerkityksisen veron poisto parantaa tuntuvasti osakeomistuksen houkuttelevuutta Suomessa. Voidaan vain aavistella, kuinka paljon suomalaisyhtiöiden ”ulkomaalaisomistuksesta” on suomalaista. Osinkoverouudistus on aiheuttanut muuttoliikettä viime aikoina. Kateus oli viemässä kalat vedestä. Nyt poistuu tärkeä kiihoke siirtyä ulkomaille. Se tuskin kuitenkaan saa aikaan pääoman ”paluumuuttoa”, koska tällaisiin siirtoihin liittyy tuntuvia kiinteitä kustannuksia. Silti tupo-sopimuksen palkankorotusten taso huolestuttaa tilanteessa, jossa euron kurssi saattaa hyvinkin mennä yli 1,5 dollarin, öljyn hintaan liittyy suurta epävarmuutta ja euroalueella on vaikeuksia käynnistää kasvuaan.

Lopuksi

Suomen lainsäädännössä on paljon talouden tehokasta toimintaa vaikeuttavia määräyksiä, ja työryhmä on ansiokkaasti tuonut niitä esille. Työryhmän raportti osoittaa, että työmaata on vielä runsaasti jäljellä. Suomessa voimme olla tyytyväisiä, että meillä on sentään monia muita maita parempia toiveita päästä epäkohdista eroon. □